

1 - 2 - 3.
szám

SZÉKELY

UTKEZÉS

• IRODALMI ÉS MŰVELŐDÉSI FOLYÓIRAT • ALAPÍTOTTA: BEKE SÁNDOR • V. ÉVFOLYAM • 1994 • (30. szám) •

- Ráduly János: Jövőbe néző könyvkiadó: ERDÉLYI GONDOLAT •
- Veress Dániel: A MEGTÉVESZTETT (Misztótfalusi Kis Miklós monológja az eklézsiakövetés után – Részlet) •
- Ferenczi István: A SZÉKELYEK SZÁRMAZÁSÁRÓL (III) •
- Zsigmond Győző: FELSŐBOLDOGFALVI TÖRTÉNETI NÉPHAGYOMÁNY (II) •
- GYERMEKEKNEK (LEVÉL ERDÉLYBŐL)
- Benedek Elek: A MEGVÁLTÓ •
- Éltes Enikő és Beke Sándor VERSEI •

Török Gáspár fotója

Különleges örömmel írom e sorokat: arról adhatok hírt, hogy a Székelyudvarhelyen létrehozott **Erdélyi Gondolat Könyvkiadó** – amelynek felelős vezetője **Beke Sándor** igazgató – hónap-ról hónapra egyre erőteljesebben hallatja hangját, s az általa vert ösvény fokozatosan jól járható úttá terebélyesedik. Ezt pusztán a mennyiségi arányok is jelzik már. 1992-ben csak egyetlen könyvet, **Lőrincz Györgynek** az öregekről szóló riportját jelentette meg, 1993-ban három kiadvánnyal – két versgyűjteménnyel (**Nagy Irén, Beke Sándor**) és egy műfordításkötettel (**Emineanu**) – „jeleskedett”, 1994 nyarán pedig – szinte egyidőben – hat (nem elírás: hat!) új könyvet „dobott piacra”. Hadd írjuk ide nyomban mindeniknek a címét: **Nagy Olga: Barangolásaim vázlatos tájban** (Esszé), **Elek Apó Cimborája** (Antológia), **Cseke Péter: Korfordulás újesztendő** (Riportok), **Székely Útkereső Antológia**, **Komoróczy György: Magyar szavaink nyomában** (Nyelvművelő írások), **Nagy Olga: Népi változatok szerelemre és házasságra** (Esszé).

A felsorakoztatott címek elárulják, hogy a kiadó vezetősége roppant széles ölelésben gondolkodik: szeretné átfogni, és persze, közölni, a romániai magyar irodalom, történelem, szociográfia, nyelvészet, művelődéstörténet, néprajz stb. legfrissebb eredményeit. S ezt úgy próbálja megvalósítani, hogy ne korlátozza a szerzőknek a műfajok sokféleségében konkrétizálódó elképzeléseit. A kiadónak és az alkotóknak ez a harmonikus együttműködése – minden bizonnyal – ízletes gyümölcsöket terem majd.

A mennyiségi-minőségi vonatkozások mellett külön is szólnunk kell a kiadói bátorságról: meri vállalni az úttörő jellegű művek kiadását is, amelyek első látszatra nem a „csúcsokat”, nem a beérkezés, a teljes győzelem fenségét mutatják. Látszatra, mondom, mert az idő lesz hivatva arra, hogy e könyvek érvényes vagy érvénytelen voltát megállapítsa. Az *Erdélyi Gondolat* eme felismerés jegyében „dolgozta ki” kiadói politikáját. Épp ezért minősíthetjük jövőbe néző könyvkiadónak.

ELEK APÓ CIMBORÁJA. ANTOLÓGIA

**Válogatás a CIMBORA 1922-29
évfolyamaiból.
Válogatta, utószóval és
jegyzetekkel látta:
Csire Gabriella.**

A romániai magyar irodalom hőskorának egyik legsokoldalúbb író-egyénisége **Benedek Elek** (1859-1929), aki elsősorban meseíróként írta be nevét a magyar irodalom- és folklórtörténetbe. Az általa gyűjtött, illetve „újraesél” epikus történetek (mondák, népmesék) száma 389. Impozáns teljesítmény, egyben főművének, a *Magyar mese- és mondavilág* című munkájának a törzsanyagát képezi. **Benedek Elek** 1921-ben tért haza Erdélybe, s 1922-től 1929-ben bekövetkezett haláláig szerkesztette a *Cimbora* című gyermek- és ifjúsági lapot, amely azóta már fogalommal vált: modell-értékűségét az bizonyítja leginkább, hogy a mai lapkísérletek szerkesztői javarészt az ő elveit követik a lapcsinálás munkájában.

Benedek Elek hősi erőfeszítéseire már a kortárs alkotók figyeltek. **Dsida Jenő** szonettben (is) megörökítette – még 1927-ben – a „jóságos ember” alakját. Érdemes idéznünk belőle:

... Szemében ifjú, tiszta öröm ül.
Haja fehér, de szíve még fehérebb.
Ha rit-gorombán bántja is az élet,
Ő mindig szeret, mindig könyörül.

A vers címe: *A csemetefa éneke*, s ott szerepel a most megjelent antológiában, kötetnyitó versként.

Csire Gabriella, az antológia anyagának válogatója, derekas munkát végzett. Mind a versek, mind a prózai alkotások jól reprezentálják az egykori gyermeklapot, s az anyag elrendezésében is korszerű. Hármastagolásban közli a szemelvényeket: óvodásoknak, tizenéveseknek és 14-16 éveseknek. Azért itt megkérdezzük: a 14 évesek nem tizenévesek-e?

A közölt versek, mesék, elbeszélések minőségére figyelve elégedetten bólogathatunk. Csak néhány helyen hökkent meg – főleg a verseknél – a rimkényszerből elkövetett erőszak a nyelv természete ellen, és bántóan hat egy-egy töltelék szó használata. Íme az egyik költemény egyik sora: „Meseországban bál van ám!” Nos, ez az ám eléggé kirívó példája a fölöslegességnek. Hasonlít ehhez a következő versmondattal: „Nem félünk, nem ám!” A prózai szövegek esetében sikerült a válogatónak mellőznie a didaktikus írásokat, legfennebb itt-ott a túlzott érzélgőség teszi kétségesse egyik-másik elbeszélés hitelét. S hogy a gyermekek számára írni nem „leereszkedést” jelent, azt elsősorban **Tamási Áron** két közölt elbeszélése (karcolata?) igazolja. Az egyiket így indítja: „A faluban halt a szentlélek az éjjel. Hajnalban látták fényesen elmenni egy piros hintón. Utána illatos fény szállta meg a földet...” A gyermekolvasó itt már észrevétlenül „nő bele” a felnőttirodalomba.

Az antológiában a legtöbb írással – érthető módon – **Benedek Elek** szerepel. Remek népmesefeldolgozásai mellett ismét beépül-

RÁDULY JÁNOS

nek gyermekirodalmunkba szép *Öcsike-történetei*, valamint néhány verse is, mintegy teljesebbé téve gyermekírói alkotott eddigi képünket. Utána sorrendben **Dsida Jenő** következik (megszámoltam!) tizennégy verssel. Már eddig is tudtuk, hogy költői pályájának fölívelésekor **Benedek Elek** állott mellette, ő volt az, aki első próbálkozásait megjelentette, mintegy ráérezve, hogy a különleges formai érzékkel megáldott tehetségnek kifutópályára van szüksége. Három-három írással szerepel **Móra Ferenc**, **Benkő Anna**, **Berde Mária**, **Csűrös Emília**, míg **Áprilyt** két leghíresebb költeménye képviseli, a *Tavaszkodik* és a *Március*.

Csire Gabriella „nem utolsósorban pedagógusoknak szánt értékes szöveggyűjteményt” emleget a kötetről írt zárószóiban. Nekik szól – főleg – a könyvvégi *Utóhang*, a kötetben szereplő írások jegyzéke (pontosabban: bibliográfiai adatai), valamint az antológia íróiról szóló kis összeállítás. Ez utóbbi még további kutatómunkára is ösztönözheti oktató-nevelő társainkat: négy szerző esetében (**Bendre Róza**, **K. Csanády Sándor**, **Jeszenszky T. Irén**, **Monoky Sándor**) nem szerepel a születés illetve az elhalálozás éve, csak annyit tudunk, hogy egyikük Vámfaluban, másikuk Sárbogárdon, harmadikuk Aradon, negyedikük Nagyváradon (is) élt. Helytörténeteknek való munkák ezeknek az alkotói pályáknak a földelítése, esetleg lappangó hagyatékuk (például értékes levelezés) megmentése. Hisszük, hogy akad önkéntes vállalkozó, aki elindul a rejtőzködő nyomokon, s irodalomtörténeti értékű „adalékokkal” gazdagít mindannyiunkat.

NAGY OLGA: BARANGOLÁSAIM VARÁZSLATOS TÁJBAN (Cigány barátaim között)

A táj, amelyet Nagy Olga „varázslatosnak” minősít, nem természeti, hanem társadalmi meghatározottságú. Könyvében olyan néprétegről ír, amelynek beható vizsgálatára csak az utóbbi évtizedekben terelődött rá a kutatók figyelmé. Munkájának eredményességét így összegezi: „Megpróbáltam érzékeltetni azt: milyen zavarban lehet az a kívülálló, aki hitelen képet kíván nyújtani egy közösségről, melyről úgy tudja, hogy cigányközösség, másfelől pedig kiderül, hogy ők magukat reformátusoknak tartják.”

A szerző tehát a *letelepedett életmódot folytató* cigánycsoportokról beszél. Közel harminc esztendővel ezelőtt e közösségekbe vezetett az útja, hogy aztán - mesegyűjtőként - mindvégig szoros szálakkal kötődjön hozzájuk. Most derül ki, hogy két előző, jobbára folklórelméleti fogantatású művének (*Hősök, családok, ördögök* 1974, *A táltos törvénye* 1978) számos megállapítása, eredeti meglátása, józan következtetése valójában a „cigány” mesekincs alapos vizsgálatából született meg. Jelen írását - akárcsak előző két könyvét - esszének nevezi. De esszéi között ez a munka a legvallomásosabb. A szerző meg is fogalmazta: „úgy éreztem, meg kell szólalnom, el kell mondanom saját élményemet, tudá-

„korreláció” bemutatásakor a kölcsönös egymásra hatás mikéntjét is vázolja. Kelet- és Közép-Európa kutatói épp itt tudnak reveláns eredményeket felmutatni: „nyakou csiphetik” azt a mesemondást, amelyet napjainkban még mindig eleven igény éltet.

Nagy Olga tehát meglepően szép és eredeti gondolatokban gazdag könyvet írt. Olvasmányos, könnyed stílusa magával ragad, okfejtése pedig meggyőző. Mondatainak szárnya nőtt, ott izzik mindenikben az önkítárulkozó egyéniség belső tüze, lángja. Jó is, hogy nem próbálta megzabolázni ezt a lobogást. Sorait olvasva Csoóri Sándor szavai jutnak eszünkbe: „Az ént, a szubjektumot semmilyen alkotásból nem hagyhatjuk ki, még a személytelennek mondható nyelvből sem, mert ha kihagyjuk, romhalmazzá hozunk létre.”

Az sem csodálni való, hogy az oly sok diszkriminációt szenvedett cigányokról - nyilván, pozitív értelemben - egészen magas hőfokon ír. Hiszen ők a megőrzésben és a megmaradásért vívott küzdelmünkben a mi hűséges társaink.

SZÉKELY ÚTKERESŐ ANTOLÓGIA

A
Székely Útkereső
irodalmi és művelődési folyóirat
antológiája.
Összeállította: Beke Sándor.
Az előszót írta: Kozma Mária.

A cím olvastán az olvasó bizonyára eltűnődik: jogos-e, indokolt-e, hogy a Székelyudvarhelyen, Beke Sándor főszerkesztésében megjelenő *Székely Útkereső* című folyóirat antológiával jelentkeznek? A válasz igenlő. Az ötödik évfolyamában járó lap már eddig is felvonultatta a romániai magyar irodalom- és művelődéstörténet legkiválóbb képviselőit, teret biztosítva számukra, hogy - Kozma Mária szép megfogalmazása szerint - „...a székelység és tágabb értelemben az erdélyi magyarság sorsdöntő kérdéseinek” bemutatására vállalkozzanak. S tették mindezt a sokszínű műfaji lehetőségek hasznosításával: nem zárkóztak el sem a közírói-publicisztikai hangvételtől, sem a tartásosabb zene-, történelmi- és irodalomtörténeti tanulmányok közlésétől.

Nos, a most megjelent antológia is „hű marad a lap irodalmi és művelődési tartalmi meghatározottságához.”

Fő helyen a jelenkori társadalmi élet alapvető kérdései szerepelnek. Kardalus János és Róth András Lajos írásai elvi síkon mozognak: mindketten a magyarság útkeresésének lehetséges módozatait keresik. „Történelmi entitásunk megkérdőjelezhetetlen” - szövegi le Róth. „Vállalnunk kell önmagunkat” - rímeli vissza Nagy Olga, miközben a közép-európai történelmi fejlődés sajátos helyzetéről ír. Más szemszögből közelíti meg a témát Cseke Péter. Balogh Edgár, Bálint László. A „most mi lesz?” kérdésre próbálnak valamilyen lehetséges és elfogadható választ adni. Természetesen, a teljesség minden igénye nélkül.

Külön színt képviselnek az antológiában a történelmi múlttal foglalkozó közlemények. Mintegy érzékeltetni kívánják, hogy a múlt ismerete nélkül jelen és jövőképünk nem lehet szilárd, s elvész a nép(nemzet), amely megfedkezik múltjáról, vagy meghamisítja azt. Egyed Ákos az agyagfalvi székely nemzeti gyűlésről közöl hosszabb tanulmányt. Szöcs István az oly sok vitát kiváltó csíki krónika hamis vagy valódi voltát veti föl ismét. Imreh István pedig a Hatod-perek történelmi tanulságait összegyűjti. Nemcsak történelmi, de művelődéstörténeti jelentőségű Bakay Kornél esz-

Jövőbe néző könyvkiadó: ERDÉLYI GONDOLAT

somat, őszinte barátságomat, mely e népcsoporthoz fűz.” Ez a lírai hevület egyáltalán nem csorbítja a könyv tárgyyszerűségét: a folklorisztikát nagyon is érdeklő, újszerű megállapításai mind ott sorjáznak a könyv lapjain, logikus hadrendbe állítva, továbbgondolásra késztetően. Erdemes, - ha csak jelzésszerűen is - utalnunk néhány „fölfedezésére”.

Rájött arra, hogy „...különbség van az egyes cigányközösségek között.” Megpróbálja fölfedni e különbségeket: nemcsak társadalmi-gazdasági, de kulturális-lelki tényezőket is bevon vizsgálódásaiba. Az eltérő életmód(ok) - még ha az eltérések csak árnyalatnyiak is - kitermelték a mesedialektusokat. A mesedialektusokon belül további - néha jól körülrajzolható - sajátosságokat vesz észre.

Különösen jelentős az a felismerése, hogy „az archaikumnak is vannak fokozatai.” Büszkén vallja, hogy a cigányközösségekben végzett kutatómunkája során az ősi világlátással találkozott. Ez a világlátás örökölt meg - jól konzervált lenyomatként - a mesekincsben, amelyben ugyanakkor helyel-közzel a modern valóságjelek is kimutathatóak.

Nagy Olga azt is hangsúlyozza, hogy a cigányközösségek mesemondói sajátos ízű mesestílusukat a környező lakosságtól tanulták el. Az általuk megőrzött anyagban tehát jórészt a magyar illetve a román mesekincs motívumrendszere játssza a domináns szerepet. A romániai cigányok főleg e két nép „szomszédságában” élnek.

Külön fejezetben taglalja a szerző az élő-eleven mesemondás kérdéskörét. Felfigyel a „más-más mesestílus” meglétére, s kipróbálja eredetüket. A mesemondó és hallgatósága közötti

mefuttatása: ő Szent István királyról és a koronázási palástról ír. Kutatásaiban a következő eredményre jutott: „Ez a csodálatos és Európában is páratlan műkincs eleve koronázási palástrak készült, és sohasem volt zárt, kúpalakú miseruha!” A Bákó vármegyebeli, a gyimesi és a hétfalusi csángók eredetkérdését veti föl Szócs János, Tankó Gyula és Ferenczi Géza. Tankó írása azt sugallja, hogy a történelemkutatásban nemcsak a régi kúforrásokat, hanem a mai, recens anyagot is hasznosítanunk kell: bebizonyítja, hogy mennyire mellőzhetetlen a népi tudás, a népi emlékezet a reális kép kialakításában. Kovács Sándor Csíksomlyó „igazi jelentőségét” méltatja, Komoróczy György pedig a magyar illetve a székely népfogalmak kérdéskörét boncolgatja.

Gazdag az irodalmi anyag is, Lőrincz György novellába hajló szociográfiai „felvétellel” (egyetlen prózai, elbeszélő írás), versekkel pedig Jancsik Pál, Beke Sándor, Mészely József, Zsigmond Győző, Tódor Domokos van jelen (ez utóbbit Cseke Gábor mutatja be). Sorshelyzetünket Beke Sándor így érzékelteti: „... átélni / azt / hogy / reggelre / már / nem / gyöngyvirág / a / neved / hanem / egy / idegen / bogáncs...” Az irodalomtörténetet Veress Dániel (*Zágoni Mikes Kelemen honszeretete*) és Róth András Lajos (*A Korunk székelyföldi fogadtatásáról*) képviseli. Zenetörténeti jellegű írásában Benkő András - Metz Albert kapcsán - az egykori marosvásárhelyi zenei életéről ír.

Elszoktunk már attól, hogy antológiában az irodalomkritika is jelen legyen. A szerkesztő (összeállító) leleményére vall, hogy helyet biztosított Szócs Istvánnak a kritikáról szóló szép és gondolatgazdag esszéjének, valamint azoknak a könyvismertetéseknek, amelyek Lőrincz György, Beke Sándor és Nagy Irén műveiről szólnak. Barabás István rendhagyó lapszemléje mindeképpen továbbgondolásra késztet.

Olyan antológiát tarthat kezében az olvasó, amely sokszínűségével, tartalmi-formai gazdagságával már az érettség biztos jegeit hordozza magán. A kiteljesedés, az izmosodás (lombosodás) felé vezető út egyik jelentős állomása.

KOMORÓCZY GYÖRGY: MAGYAR SZAVAINK NYOMÁBAN Nyelvművelő cikkek

Az utóbbi évek egyik legjobban megszerkesztett nyelvészeti kiadványa jelent meg az Erdélyi Gondolat kiadásában: az alcím nyelvűvelő cikkek ígér, amelyeket Péntek János - aki egyébként a kötet lektora - „szakszerű” írásoknak nevez. A romániai magyar sajtóban megjelent kis közleményeket fogta csokorba Komoróczy György, azzal a „jó szándékú feladattal”, hogy valamelyest csökkentsen nyelvi igénytelenségünket.

Könyve használhatóságát nagyban megkönnyíti az anyagnak ciklusokban való elrendezése. A legterjedelmesebb rész az *egységes magyar nyelvért* címet viseli: ez már önmagában is elárulja, hogy milyen megfontolásból kerültek egytűvé az ide besorolt cikkek. Külön fejezetben tárgyalja a szerző a nyelvjárási jelenségekkel kapcsolatos „meglátásait”, szól a személynevek világáról, valamint az idegen szavak használatának lehetséges módokról, ugyanakkor az egyházi élethez kötődő egyes fogalmak jelentéskörét is megvilágítja. A könyv megjelenésének időszerezését, azaz mához szóló üzenetét a leginkább *A rendszerváltás nyelvi tükröződése* című fejezet jelzi: itt azokat az írásokat találjuk meg, amelyek az 1989-es történelmi fordulat utáni nyelvi jelenségekkel foglalkoznak. Íme néhány cím: *Privatizáció, Türelmesség, Nőmenklátúra, Genocídium, etnocídium, Irredentizmus, A rögös bojoktól ók, Konjunktúra és koordináció*

stb. A *Wass Albert tájszavai* című rész külön is figyelemre méltó. Arra figyelmeztet, hogy érdemes írónk-költőink „produktumainak” nyelvi vizsgálatával továbbra is foglalkozni: jó tudni, hogy mit és hogyan hasznosítottak/hasznosítanak nagy alkotóink a nyelv gazdag tárházából. Az ilyen jellegű vizsgálatok az utóbbi években mintha háttérbe szorultak volna.

A kötet egyik legizgalmasabb írásának a címe: *El van utazva, megyek Magyarba*. Írjuk ide nyomban: mindkét szerkezet (kifejezés) helyes, sőt az előbbi „... gyökereit az ugor korban kell keresnünk.”

A jelenség kapcsán így összegez a szerző: „A nyelvi kérdéseket nem tanácsos mindig a logika alapján megítélni. Tulajdonképpen nem is annyira igazi, azaz filozófiai logikáról van szó ezúttal, mint túlzott okoskodásról, hisz a logikus ítéletek megfogalmazásakor nyelvünk természetének és történetének ismerete az uralkodó.” Nos, a „túlzott okoskodás” - bizonyára - kellemtelen percek (is) okozott mindannyiunknak. Különben Komoróczy ezt az egyetlen, tehát egyedüli írását a Nyelvi babonák „ciklusba” sorolta. Eljárása talán nem eléggé indokolt.

Honnan vette a szerző cikkeihez a nyelvi tényeket? Az olvasóhoz című rövid előszóban utal a felhasznált forrásokra: „... a beszédbeli megnyilatkozások *sűrűjében* észlelhetem, vizsgálhatom anyanyelvünk mindennapjait.” Komoróczy kitűnő megfigyelőnek bizonyult: példa-anyaga tehát nem *kitaláció*, hanem a mai köznyelv szókincs - és kifejezéztárából való. Megfigyelései során rendhagyó felismerésre jutott: „A mai nyelvrontás-nyelvrombolás kórokozói nálunk leginkább a szóhasználatot károsítják, ezért foglalkozik ez a könyvecske inkább a szavakkal, szókapcsolatokkal.” A figyelmeztetésre nemcsak a sajtó, a rádió, a televízió szakembereinek kell odafigyelniük, hanem jobban körül kell határolnunk iskolai, azaz oktatói-nevelő feladatainkat is. Arra gondolunk, hogy a magyar nyelv- és irodalom szakos tanárok mellett a más szaktantárgyakat tanító tanároknak szintén nagy felelősség hárul. Az idegen eredetű szavak (s ezek száma napról napra gyarapszik) *jó magyartítása* minden pedagógus közös ügye.

Cikkeinek megírásakor a szerző sajátosan építkezik. Ezt egyetlen, a *Paradicsompaprika és kéktök* című írás szerkezetével próbáljuk érzékeltetni. A bevezető sorokban utal arra, hogy új szavak olvasó leveléből értesült a nyelvi jelenségről. Ezt követően körülírja a *paradicsompaprika* és a *vinette* fogalmát, majd megadja legfontosabb megnevezéseiket (gogos, gogosár, árdéj, vineta, vinetta, vi-nyette, padlízán, törökparadicsom, kéktökparadicsom, kéktök). Melyik helyes? Kideríti, hogy egyik-másik elnevezés csak nyelvjárási változatban él, de ott, ahol használják, elfogadható. Az irodalmi nyelvben „a padlízán, a törökparadicsom kifejezés járja”, de a vinetta használata ellen tiltakozni... nagy melléfogásnak számítana. Látható tehát, hogy mennyire hajlékonyan, mennyire árnyaltan kezeli a szerző a különböző népi megnevezéseket. Feltett célja - többek között - a nyelv további gazdagítása, nem pedig - normatív szabályokra hivatkozva - a szegényítés. Jónéhány írásból kiválogattam azokat a kifejezéseket, amelyek a már emlegetett „hajlékonyságát” bizonyítják. Íme: ajánlatos, jobb így, elfogadható, helyes megfelelője, tanácsos, szabad használnunk, jó magyar megfelelője, nem árt használni a ... formulát, sokszor jó a ... szerkezet, nehézkesen lehet magyar megfelelővel helyettesíteni: mondható így is, használata nem kifogásolható stb.

Komoróczy György a hazai (tehát romániai) „... magyarság nyelvi elszigetelődéséről, és sajátos nyelvművelő feladatainkról” is szól. A kevertnyelvűség elkerülésének egyik - hangsúlyozom: csak egyik - megoldása lehetne - a szerző is utal rá - „két-nyelvű nyomtatványok” bevezetése. Erre másfél évszázados példánk is van: a mostanában gyakran emlegetett Kossuth-ban-kókon a felirat több nyelvű. Román felirat is látható rajtuk.

CSEKE PÉTER: KORFORDULÓS ÚJESZTENDŐ Szociográfiai riportok

Jópár esztendővel ezelőtt Cseke Péter a riportnak, mint irodalmi műfajnak az elméleti kérdéseivel is foglalkozott. Mérlegelni próbálta „teherbírását”, s néhány modellértékű megoldásra, megmódolási eljárásra figyelmeztetett. Akkor már tisztos riportírói út állt mögötte: nemcsak saját lapjában, a *Falvak Dolgozó Népében*, hanem újszólván az egész romániai magyarságtóban (beleszámlálva irodalmi lapjainkat is) elég rendszeresen közölt. Leginkább első két könyve (*Víznyugtatól vízkeletig*, 1976, *Látóhegyi töprengések*, 1979) jelezte, hogy sajátos Cseke Péter-i riport van születőben: úgy értékel, úgy kommentál, hogy közben a valóság szigorú tényeit a lehető legnagyobb tisztelettel övezi. Egyik legutóbb megjelent könyve kapcsán Széles Klára így nyilatkozott róla: „Cseke Péter nem ír drámát, sem regényt, sem verset. Drámák, regények, versek forrásvidéke az, ahol jár, amit feltár...” (Helikon, 1994. 14. sz.). A szerző tehát józanul fölmérte saját írói lehetőségeit. Tudja (talán), hogy az íróember sem lépheti át a saját árnyékát.

Legújabb, *Korfordulós újesztendő* című könyve szintén riportokat tartalmaz, amelyeket ezúttal szociográfiai írásoknak (is) minősít. Joggal, hiszen roppant gazdag életanyagot dolgoz fel, a tényeket pedig úgy csoportosítja, hogy - szinte észrevétlenül - elénk varázsolja azt a történelmileg igazolható valóságszeletet, amelynek megörökítésére vállalkozott. Láttató képessége tehát jó, értelmezéseiben pedig a társadalmi élet fejlődésirányát ismerő politikus is meg-megszólal, bár magát nem tartja politológusnak.

Kötete magvát azok az írások képezik, amelyek 1989 karácsonyának sorsdöntő óráit-napjait, valamint az ezt követő hónapokat örökítik meg. Amolyan „súlypontos szám” tehát ez a könyv, amely azt érzékelteti, hogy „... mégsem volt hiábavaló ama korfordulót ígérő újesztendő.”

Az első, legterjedelmesebb riportja az *Egy szerkesztő feljegyzéseiből* címet viseli. Nem véletlenül került a kötet élére: a történetek egyik szereplője ugyanis maga a szerző, aki tág szívvel vetette bele magát a forrongó napok eseménysorába. Mindaz, amit megír, már történelemmé vált, sorait olvasva azonban újból átéljük azokat az izgalmakat, amelyek járhatóbb utat szabtak a romániai társadalomnak. Ezt az általa használt, s gyakran alcímként szereplő *kifejezéskincs* is igazolja. Íme néhányuk, mutatóba: önszervező társadalom építése, anyanyelvi oktatási hálózatunk visszaállítása, gyanakvás helyett párbeszédet, a szellemi otthonteremtés szabadsága, az azonosságtudat fokozatai stb. A riporter nem rekedt meg a belső, tehát az ország határain belüli kérdéskör vázolásánál, de tágabb, azaz európai horizontok felé kémlel: „segíthet-e rajtunk a finnországi svéd modell?” - kérdezi, majd így összegzi fölisméréseit: „... a kelet-európai diktatúrák eltűnése is csak akkor lehet végérvényes, ha az újeurópai elrendeződés tüzszereszei a trianoni határsávok és az államhatárokon itnyúló etnikai övezetek robbanásveszélyét is megszüntetik.”

A *felszabadult rádiózás forró napjai* című írás az 1990-es marosvásárhelyi eseményeket beszéli el. Az eddig megjelent s ugyancsak a „témát” feldolgozó visszaemlékezések közül a Cseke-írás tárgyyszerűségével tűnik ki. Arra törekedett, hogy minél több tanút megszólaltasson. Nem „periférikus” szereplőket vonultat föl: azok beszélnek a riportban, akik az események cselekvő részesei voltak, s a pogrom hevében sem veszítették el a fejüket: láttak - Süttő András szavaival élve - „valami kibontakozási lehetőséget”. Az egyszerű szereplők itt már hősökké magasztosulnak.

Szintén történelmi jégzajlásról tudósít a *Rajtuk marad a helyeg?* című riport is, amely a bányászok nevezetes fővárosi

„látogatásának” állít emléket. A szerző ezúttal Kibédén élő bányásznyugdíjasok visszaemlékezéseit fogta csokorba, a tágabb összefüggéseket pedig Smaranda Enache és Ana Blandiana villantja föl.

Történelmi egyházaink helykereséséről is olvashatunk a kötetben. A megújulás lehetőségeinek a felkutatása, valamint az egyházi intézmények visszaszerzése: ezek a legfőbb gondok, amelyek egyházaink vezetőit foglalkoztatják.

Cseke úgy építi föl, úgy „komponálja” meg írásait, hogy azok a jövő felé nyíló utakat is megvilágítsák. Jövő-pártolása több mint tiszteletre méltó. Azt sugallja, hogy a jelen - néha túlságosan is groteszk - valósága csak „ugródeszka”, csak kiindulási pont, s az embernek el kell jutnia a *másképpen élni* forrásvidékeire is. Ehhez a sugallani tudáshoz látónoki képességre van szükség, ez pedig már a költészet szférája. Könyvében meg is fogalmazza: „Egy nép életérzésének sosem a politikusok, hanem a költők a hiteles kifejezői.”

NAGY OLGA: NÉPI VÁLTOZATOK SZERELEMRE ÉS HÁZASSÁGRA Esszé

A szerelem, a házasság, a családalapítás, mint téma, egyidős az emberiséggel. A róla való „beszélés” is egyidős lehet az emberiséggel. A mítoszok világában a szerelem istenői nem csupán „mellékszereplők”: a nagy horderejű határozathozataloknál általában ott serénykednek a főistenek között, vagy ha mégis nélkülük kerül sor az „egyezségek” megkötésére, akkor az utána való társadalmi béke, az együttélés normarendszere nem tud tartóssá válni. Az erotikus, az obszcén megnyilvánulások, a pornográfia „... a népek folklórjában azonos módon fogalmazódott meg”. E három fogalom között Nagy Olga minőségi különbséget lát. Mi úgy hisszük, hogy éles (tehát határozott) határ nem vonható közéjük, mert vannak közös elemeik, egyes motívumaik összefolynak, legfennebb célszerűségükben, társadalmi „elhivatottságukban” jelent(het)nek mást és mást. A továbbiakban *egészséges népi erotikának* próbáljuk elnevezni a szerelemnek és a házasságnak azokat a változatait, amelyeket Nagy Olga olyan szépen csokorba szedett rendhagyó jellegű, új könyvében.

Rendhagyó, mondom, mert a szerző ezúttal is olyan *szintézist* teremtett, amely egyelőre még egyedülálló mind a magyar, mind az európai folklórisztikában. Az összefoglalásra való törekvés abból is látható, hogy az antik népek és a természeti népek, azaz „a keresztény ideológiától meg nem rontott” emberek erotikus szimbólumrendszerét is bemutatja. „Öslelménynek” nevezi a szerelmnek, a nemiségnek az akkori *természetes* állapotát, amikor a „kemény aszkézisnek” még híre-pora sem volt. Könyvét épp azért írta meg, hogy igazolhassa: parasztságunk egészséges erotikája „... nem különbözik a legősibb antik, illetve a törzsközösségekben élő természeti népek szerelmi kultúrájától.”

Fontosnak véljük a rövidre fogott kutatástörténeti vázlatot is: megtudjuk, hogy a magyar gyűjtők közül - már 1935-ben - Ortutay Gyula foglalkozott behatóbban a népi erotikával, munkássága azonban visszhangtalan maradt. Később Berze Nagy János, Horváth István, Vöö Gabriella, Vajda Mária - és persze, Nagy Olga - próbálkozott meg azzal, hogy a témát, mint kutatandó területet, beépítse a magyar folklórisztika érdekszférájába. Külön is kiemelkedő a Hoppál Mihály - Szepes Erika által szerkesztett két kötetes mű (*Erősz a folklórban, A szerelem kertje* -

ben), amely - ma már tisztán látjuk - máris alapvető jelentőségűvé minősült (mind a két kötet 1987-ben jelent meg).

Jó tudnunk azt is, hogy az esszéíró milyen *forrásokat* hasznosított a könyv megírásakor. Elsősorban „... a népi próza hatalmas tárházából” próbálta rekonstruálni azt a valóságszeletet, amely végül is műve tárgyát képezi. A leírt, a rögzített népi szövegek fontossága mellett azonban a gyűjtő nagy-nagy megfigyelőképeségéről is szólnunk kell, hiszen számos szövegen kívüli elszólást, megjegyzést, egyéni véleményt is figyelembe vett, az adatközlőknek ezek az „elszólásai” néha igen lényeges összefüggésekre irányították rá a szerző figyelmét. És végül a gyűjtő kitarását is dicsérnünk kell. Ezt írja: „Nem könnyű a dolga a népra jzósna, vagy szociológusnak, aki tetten akarja érni a népi felfogást, a népi etikát, hiszen térben és időben olyannyira különböző árnyalatot regisztrálhatunk.” Nos, eme „különböző árnyalatok” megragadásához különleges intuitív megérzésre van szükség, amely nélkül a gyűjtő nem tudná meglátni, felismerni a népi etika mélyen rejtkező elemeit, a gyakran igen parányi összetevőket.

A könyv legterjedelmesebb s (talán) legkidolgozottabb két része a *Készülve a házasságra*, illetve az *Ifjúsági „szervezetek”* címet viseli. Az előbbi fejezetben a szerző főleg azt hangsúlyozza, hogy a házasséltbő való „belépés” nem spontán módon, nem előkészületek nélkül történik: a családnak van döntő szerepe abban, hogy az előkészítés/előkészítés fázisában megteremtődjenek az „érett korba” való átváltás feltételei. Külön kitér Nagy Olga a munkára való nevelés kérdéskörére, majd beszél az anya „kompenzáló” szerepéről, valamint a parasztsaládban történő szexuális felvilágosításról. A szülők által megfogalmazott elvárásokat is csokorba fogta. Íme: szorgalom, munkabírási, a józanság, mint „férfiúi erény”, a beosztás készsége, mint női erény stb. Érdekes a tiltásokról, a szerelem természetes kibontakozását nehezítő akadályokról szóló fejtegetés is. Itt gyakran épp a gazdasági helyzet, az anyagi állapot állítja szinte megoldhatatlan feladatok elé a fiatalokat. A szülők beleszólása sokszor épp a gazdasági tényezőkre vezethető vissza.

Ha manapság ifjúsági szervezetekről olvasunk vagy hallunk, a diktatórikus rendszer által - politikai alapokon megépített - gyermek- és ifjúsági közösségekre gondolunk. Nyilván, Nagy Olga nem ezekről ír. Az önszerveződő falu századokon át kitermelte azokat a helyi, munkát és szórakozást egyaránt biztosító népszokásokat, amelyek fontos szerepet játszottak a házasságra való felkészítésben. A szerző ezúttal azt az intézményrendszer próbálja bemutatni, „... amely a fiatalok számára normatív értékű”. Ezt az intézményrendszert pedig a polgáreste vagy vizita, a fonó, a farsangolás, a népi táncmulatságok stb. jelentették: ezek egyike-másika mára már az átminősülés állapotába jutott.

Külön és szép oldalakat olvashatunk az asszonyi kiszolgáltatottságról. Az erről szóló fejezetcímek már önmagukban is hordozzák a szerző meglátásainak lényegét: *A kiszolgáltatottság legitimációja*, *A kiszolgáltatottság megélése*, *A diszkrimináció „tréfás” dokumentumai*. Ez utóbbiban főleg a makrancos, a csapodár, a furfangos asszonyokról esik szó. A szerző ezt írja: „Ezek a tréfák valójában az asszony megrágalmazását jelentik. Megjegyzni, hogy a „makrancos férfiakról” nem szólnak népi tréfák. Hadd jöjjünk itt most - tréfának szánva - egy kis „oldalvágással”. Hát bizony, a férfiak sem voltak szentek: ők írták meg a világirodalom legszebb szerelmes himnuszait, amelyeknek középpontjában mindig a nő áll.

Nagy Olga könyve - minden valószínűséggel - további kiadásokat is megér majd. Ezért két következtetlenséget javítania kell. A 21. oldalon ezt olvassuk: „... ezidáig a „pornográfia” szó nem került elő...” A 13. oldalon már kétszer is használta a szót. A 6. oldalon pedig zárójeliesen megemlíti, hogy a Boccaccio-novellák folklorizálódásáról „külön novellát” írt. Tudomásunk szerint nem novellában, hanem tanulmányban dolgozta fel a témát.

Éltes Enikő VASÁRNAP DÉLUTÁN

mintha lassított felvételen
koravén faleveleket
sodor a szél meg-megropogtatva
eljátszik velük
a falu fölött
így sodródna életükkel
mintha lassított felvételen
a házak körül
az otthonnak dagasztott
foszló reményben
az emberek vasárnap délután
míg várják az Istent
a határban hátha
megpihen
tenyerébe veszi őket
föléjük hajol csöndben
vasárnap délután
mintha az örökléttel
állnak szemtől szemben
a nem történettel

NAGYANYÁM TAVASSZAL

a minap
tíz éve félévszázada
amikor még tavasz volt
a tavasz
s itt a ház előtt is
minden ház előtt
nyílt az orgona
— mesélte nagyanyám
és szeméből kitorlott
egy orgonavirág illatú
fakó könnycseppet
aztán nevetett nevetett
ahogy csak az nevet
aki már rég elfeledte
a tavaszt

AMIKOR KIEGYENESEDVE ALMODUNK

elárvulnak keresztjeink is
néha
amikor kiegyenesedünk
hajszálaink az égig érő fa
illatával lebennenek
kócos álmainkon mintha
Isteni kéz simítana végig
könnyedén
míg fel nem kiáltunk:
Istenem igaz ez?

Beke Sándor

ADY ENDRE SÉTÁI

Én láttam Ady Endrét.

A tegnap kinézett az
Orient Express ablakán,
s a Gare de l'Est-en leszállt
akár egy tősgyökeres
párizsi gavallér.

Én láttam Ady Endrét.

Ott sétált
hátratett kézzel
a Champs-Élysées-n
s a Parc Monceau-ban.

Én láttam Ady Endrét.

Megállott a virágárusok
bódéi előtt,
s egy csokor virággal
tovább haladt a
Rue de Lévis-n.

Én láttam Ady Endrét.

A Penseur előtt.
Valamit súgott
az Élet Szobrának.
És láttam leülni a
Café de la Paix teraszán.

Én láttam Ady Endrét.

Mellette
ott somfordált Valaki
a Szent Mihály napi
levelek között,
s egy szállodai szobában
vizes zsebkendővel borogatta
testén a kiújuló sebeket.

Én láttam Ady Endrét.

Kinézett egy konflis
ablakán a Bois-de-Boulogne,
s a Rue Louis-le-Grand utcáin.
És láttam őt Danton
szobra előtt a
Boulevard St. Germain-en.

Én láttam Ady Endrét.

A platánfa alatt,
a Luxembourg-kertben.

Én láttam Ady Endrét.

Marseille-ban,
Cataniában,
Génuában,
Monte-Carlóban.

Én láttam Ady Endrét.

A tegnap kinézett a
hazatérő gyorsvonat ablakán,
s a magyar ugar fölött
leemelte kalapját.

Én láttam Ady Endrét.

Az Érmelléken.
A hepe-hupákon.
A Kraszna árokban.
A szérüskertben.
Az ősi „iskola” előtt.

Én láttam Ady Endrét.

Itt sétált ő
hátratett kézzel.
Fején még mindig azzal a
rég kalappal,
melyen ott tündökölt egy virág.

Én láttam Ady Endrét.

Kezet szorítanék Vele.

Töprengék,
faggatom magam,
ha ismét látnám,
hogyan is szólítanám.

Góg és Magóg fiát.

Georgius Dosa unokáját.

A Messiást.

A tűz-csiholó Isten-óriást.

Töprengék,
hogyan is szólítanám...

Kedves Honfitársunk!

A mellékelt monodramát Veress Dániel erdélyi magyar író tette közzé, a nagy magyar és világszerte ismert betűmetsző, nyomdász, könyvkiadó, lelkész, költő, népművelő és zeneszerző emlékeztetére, abból az alkalomból, hogy 1992-ben volt háromszáz esztendeje annak, hogy Misztótfalusi Kis Miklós Hollandiából visszaérkezett Kolozsvárra, és az évforduló alkalmával a múlt év őszén felavatták Molnár

József emigrált müncheni magyar nyomdász és kiadó áldozatkészsége nyomán Kis Miklós szülőfalujában, Misztótfalun, jeles hazánkfia emlékműzeumát.

Misztótfalusi Kis Miklós személyisége, élete és életműve örökké példaképe lehet minden népét és hazáját szerető magyarnak.

Ez indította a Magyar Bibliofil Társaságot arra, hogy ezt a remekművet írást Önhöz is eljuttassuk.

Fogadja ezt tőlünk olyan szeretettel, mint amilyen megrendülten hallgattuk a múlt esztendő őszén Misztótfalun László Károly sepsiszentgyörgyi és legutóbb Budapesten, Sinkovits Vitai András színművészek tolmácsolásában.

1993 áprilisában

Szentágothai János

a Magyar Bibliofil Társaság elnöke

Szántó Tibor

a Társaság főtárgya

MAGVETŐ

Veress Dániel

A MEGTÉVESZTETT Misztótfalusi Kis Miklós monológja az eklézsiakövetés után

(Részlet)

Világosítsd meg elmémet Uram. Gyűjts szövétnéket tévelygő gondjaim sötétségében. Nyilvánítsd ki szolgáltnak, hogy a Te szándékod szerint kellett-e megalázkodnom a gyálatomat keresők gyülekezete előtt, vagy a sátán diadalmaskodott esendőségem fölött.

Kész vagyok vallást tenni vétkeimről, csak nyújtsd felém kezed és emelj ki irgamaddal a lelki romlásból.

Keserű poharat itattál velem, Uram. Haragoddal megostoroztál... De nyugtasd meg háborgó lelkemet, hogy megaláztatásom, megtipratásom a Te böles szándékod szerint történt, s nem a gonosz diadalmaskodott felettem. Mert szomorú prédája lettem a világnak. Kétely szaggat, hogy nem gyengeségem áldozata levék-e, megaláztatva magam. Tapasztalt és nem közönséges értelmű nagy emberek, nekem régi jó akaróim, Pápai Páriz uram, Bethlen Miklós uram javallották erős szókkal, hogy követném meg az ekléziát, ha ez flastrom sebükre, a kisebb bajjal kerülve el a nagyobbbat. De hát ennél történhetett volna-e vélem nagyobb baj? Életemet, munkámat, minden jó és szép szándékomat vontam vissza a kárörvendők gyülekezetében, fejet hajtván a bosszúállás, rosszakarat és a butaság előtt.

Mert szigorú lón a végzés minap, a nagyenyedi egyetemes zsinaton. Nemcsak Némethi és Csepregi uramékat kellett megkövetnem, hanem visszavonnom a *Mentséget* is. Rákényszerítettek, hogy ország-világ előtt számos dolgaiban magam vétkesnek ismerjem el, s a *Mentség* ben megírtakat - minden pontjaiban, részben és egészben - semmisnek nyilvánítsam. Az eklézia színe előtt egy példány elszaggattott, valamennyi exemplárnak összeszedése elrendeltetett... S a további munkákra nézvést is szorosan megkötötték kezem.

Miért nem lehettem az, aki vagyok? Az a Tótfalusi Kis Miklós? Miért kellene más emberré lennem, különbözővé ön-

magamnál? Olyanná, ahogyan mások ítélnék felőlem. Másnak, mint ami vagyok, cselekedeteim után és önlelkem szerint?

Jó igyekezetemben szüntelenül meggátoltak. Elvakító előítéletek, sgyűlölködő rosszakarat híján a font be. „Rágalmaz merészen” - mondá Machiavelli -, „s valamennyi szenny mindig rajta ragad a megrágalmazotton.” A tollamat kitépték, hogy jobban repülhessek, majd azért cirmoltak, hogy csak balagok a földön. Nem, nem én voltam az összeférhetetlen és megátalkodott. A tiszteletes urak valának gögjükben és rátartóságukban vélem összeférhetetlenek. Némethi Sámuel uram, Pap János uram, legkivált Csepregi Mihály uram, mindnyájan eltelve irántam embertelenné vált bösz indulatokkal. Mert a közönséges jónak minden időben vannak csalárd szolgálai, akik csak szóval és külső színnel buzgólnak, hogy végezettel mások megrontásával magoknak hasznot hajtsanak. Így hát inkább szánni kellene sorsomat, mint vétkül szememre hányni. Az erdélyi ló (Apáczai uram a példa rá), meg szokta hányni a többre törekvő embereket. Engemet is úgy meghányt ez a hitvány ország, nemhogy boldogságát, nagy boldogtalanságát látom egész életemnek. Nem látok nyomorult koldust sem, aki boldogabb ne legyen nálamnál.

De nagyot ne vétkezzek! Szám nélkül való példák vannak Erdélyben a hazájokat és nemzetüket szerető, azért semmi fáradságokat, sőt életüket is nem szánó jeles emberek között, akiknek a magok felekezete *háládatlansággal* fizete a jóért. Isten az övéit olyan dolgokban szokta megszorítani, amelyet azok igen nagy jónak tartanak. Én, a református világi és egyházi rendeknek a határozatait és intézkedéseit, a szent gyűlések végzéseit mindég megtartottam, épp ezért nehezemre esik szólnom olyan emberek ellen, akik becsületes tisztüket dicsérlettel viselik. De ők nem hagyának békén! Az, aki becsületes letapodtatásán meg nem indul, egy huncut az. Akire csak egy lólopást fognak is, ha ki nem tisztítja magát, minden

becsülete odaszal. Egy lólopásnál nagyobb fogtakénram, magam megmutatásával kellett a sok gonoszokból kimosakodnom. Így hát mikor végezetül betelt a mérték, s veddegélem eszembe, hogy majd az egész világ ellenem legyen, hogy sok iparkodással annyira mentem, hogy boldog-boldogtalan kigyót-békát kiálthat reám, elmémet pennára kellett vennem, a *Mentség* ben lábamat megvetnem, mert ha tovább hallgatok, vesznem kell.

Rugódozás nélkül engednem kellett volna a jelenvalónak a szövevényes bajban, mikor nagy jóraimék felültették ellenem az ittvaló református consistoriumot...? Mikor ellenem uszították a gubernátor uramat, Bánffy György uram öméltóságát is a váraljai malom mián, s mindhiába kerestem bajomban önagysága audentiáját, színe elé nem juthattam...? Engednem kellett volna? Méltán gondolom, hogy olyaténképpen bántak velem, mint holmi madárijesztővel. Elsőnek csak kerülgeték a madarak, aztán egy s más varjú rászállt, végezetül mikor látták, hogy csak váz, s nem kell tartaniok tőle szabadon rászálltak, majd - tisztességgel szólván - reárusnyálgodtak. És tehették, mert nem vala ki elhessintené a fekete madarakat.

Hallgathattam? Hallgatom kellett volna?

Embernek lévén, emberi indulatok nélkül nem vagyunk. Ha hallgatok, megbűnhődnek az emlékezetem is. Maradékim s mind az egész ország az gondolhatná, hogy gonosz, hitvány, kártevő ember voltam, valóságos vipera fajzat... Nem darab kő az ember, hogy minden lecsepülést elviseljen s szennyyel takarják be még a nevét is.

Kényszerítettem emlékezni, Erdélyben megért minden nyavalyáimat előszámlálni - írásban.

Írásban bizony, mert sokszor megkísérlem előszóban, hasztalanul. Vádlásaikra való feleletemet ökegyelmék meg sem akarták hallani. Tavaly is, októberben, Kolozsvárat a zsinaton a sok nyelv csak elnyomta szavamat, mialatt sok becsületes jelzőket kellett nyelnem, melyek mind torkomon akadtak.

Meg aztán meg kell vallanom, hogy boldogtalanul kevés szavú ember vagyok, ha megzavarnak. Minél igazabb az ügyem, annál némább, miközben Csepregi uram, Némethi uram, akár a duda, tele hanggal. Szószéken, de azon kívül is csak úgy repked, dől belőlük a szó. Aszó, mely elszáll... De hogy írásban? Hát úgy nem válaszoltak, pedig van tinta és papiros elég. *Mentségem*re replikázhattak volna, ha akarnak. De nem akartak. A viszontválaszra egyikük sem szánta rá magát, nem lévén ember elé való argumentumuk, csak a fene nagy fenekedés és gyeplőzetlen indulat. Héj, ha a becsületes igazságnak, a nem közönséges okosságának is oly bővíben lettek volna, mint a gyalázkodó szónak... Pedig tudásuk, - külhoni akadémiákon szerzett, - meg lett volna hozzá, csak az erkölcsük hiányzott. Góg, nagyragyás, szerfelett való kevélység, mértéktelen hiúság. Külső szólásuk bizony nem nagyon egyezett hideg keresztyénységükkel...

Én, számos évek alatt, hallgató ember lettem.

Nincs ezen miért csodálkozni. Mesterségem, főleg a betűmetezés megkívánja, hogy az ember ráfűgessze szemét és elméjét, csendben. A nagy odafigyelés szoktatott le a beszédre, a sok szorongatás bűba és melankóliába merített. Szüntelen való gyötörődésben égvén, lélekben nyavalyás vagyok mindenkor. Mert nagyot vétettek ellenem, akik eddigi életem s iparkodásom haszontalanná tették, kigyókövet fűjván a religio palástja alatt. Isten és az engesztelő utókor legyen cselekedeteik megítélője.

Nem azért jöttem le Erdélybe Hollandiából, mert kénytelen voltam. Mintha Erdélynek vagy városára, vagy házára, vagy kertjére, vagy szőlőjére, vagy szántóföldjére, vagy privilégiumára rászorultam volna. Ha ott maradtam volna, kevés erdélyi urral cse-

relnék pénz dolgában. Magam jó szándéka meg az ország szava - megtévesztének. Mert amikor Fogarasban a boldog emlékeztető úr, Teleki Mihály uram meglátta a *Zsoltáromat*, az urak közét dicsekedve mutatta s mondotta: - Urak, le kellene ám ezt az embert hozatni, de arra pénz kell. No, ki mit ad? - Össze is gyűlt kétszáz aranyig. Mikor elküldték, mondám: - Köszönöm édes nemzetem jóakarátát, de én erre nem szorultam. Adott nékem Isten eleget. Ha kell, haza is mehetek, de bálnám, ha ezzel köteles szolgálva akarnának tenni, holott én önként és magam szabadságában többe szoktam szolgálni. - Fogam hát a pénzt, megannyit melléje tettem, hogy kamatozzon, és kamataiból az ott lévő magyarokat haza jövetelre segítse. Igaz, hogy az utolsó két esztendőben többe kerestem 15.000 forintnál. Volt olyan nap is, amikor targoncával tolták a pénzt szállásomra. Magamra szűkös-költő voltam, gyarapodhattam volna kedvemre... S bizony kínáltak olyan lánnyal, akivel 60.000 forintot adtak volna...

Nem másra, mint nyomorúságra térék haza, s igaza volt egy tapasztalt nagy embernek, mondván, hogy csak mesterségemben ne bízzam, mert abból itt tisztességesen meg nem élhetek. De ez el nem tántoríthatott. Amikor útra keltem dicsőségvágy bennem nem volt. A haszonra gondoltam, hogy munkámon mit nyerhetne az ország, ha én ebben a hazában a könyveket elbőviteném és olcsósítanám. Erre buzdítának jóakaróim is. Pápai Ferenc uram Kertész Ábrahám példájával biztatott, mondván, hogy prédikátoraink, Istennek hála, elegenden vannak Erdélyben, de olyan, aki itthon dirigálhatná a tipográfiát - nincsen. Szaporán járt a dolgon az elméje Bethlen Miklós uramnak is, amikor nékem Amszterdamba eképpen írt: - Csak lopd el Hollandiának mesterségeit, és csináljunk Erdélyből egy kis Hollandiát, míg mind nekem, mind neked egy-egy tonna aranyunk lesz.

A gyarapodást komolyan mondotta a kancellár úr önagysága, lévén maga is a kereskedésben igen jártos. De a fő gondja neki is a műveltség széthintése volt, ezért javallotta hazánkban a tipográfiát. Meg hogy az iskolák florealjanak, a tudományok terjedjenek, nemzetünk előre lépessen. E szándékok értője s követője valék magam is.

(Folytatás a 15. oldalon)

Érdekes megvizsgálni Roger Baconnak Rubrukával teljesen összecsengő közlését. Ennek első része különben megerősíti Marco Polo egyik, ezzel kapcsolatos tudósítását is. Eszerint a Batu kántól leigázott dél-oroszországi és kaukázusi népek között a kunok, alánok, cserkészek, gótok és kazárok mellett okkal szerepelnek mandzsárok (magyarok) és b(u)lakok is: „...Mert annak a Kis-Bulgáriának, amely Európában van, ugyanaz a nyelve mint azoké a bulgároké, akik Nagy-Bulgáriában élnek, amely Ázsiában (valójában a Középső-Volga mentén) terül el (...) És ebből a Bulgáriából jön az Ethilia (Volga...) Utána keleti irányban terül el Pascatyr (Baskíria) földje, amely Magna Hungaria (Nagy-Magyarország), ebből jöttek ki a hunok, akiket később hungrinak, most pedig hungarinak (vagyis magyaroknak) neveznek (...) És Baskíria földje mellett vannak a nagyobb Blaciai blakok, akik Aszen cár földjén is vannak Konstantinápoly és Bulgária, valamint Kis-Magyarország között. Mert ezt a népet a tatárok manapság illacnak nevezik, ami ugyanaz mint a blak. De a tatárok nem tudják kimondani a «b» betűt (helyesebben hangot). (Fratis Rogeri Bacon ord. min. opus major ad Clementem Quartum. London 1733. Idézi Tardy Lajos: i.m. 215, 488. jegyz.)

„...Az itáliaiaknak semmi nehézséget nem okozott a „b” kiejtése, akkor sem, ha a kezdeti „b”-hez mássalhangzó is járult. A XIII. századi olasz nyelvjáráásokban ui. a „bl” kapcsolat nem palatalizálódott (nem lágyult) „bi” kapcsolattá, hanem megmaradt. Így indokolt, hogy a Káma-vidéken élt b(u)lakok etnonimiáját (népnevét) a térképkészítés területén a térképfeliratok egész sora ebben az alakban őrizte meg (...) így Johannes Schöner 1523 évi, Oronce Finé 1531. és 1534. évi, valamint Pierre Desceliers 1553. évi művei...” Különben Schönernél a „blaci” a Kaspi tótól északra, nagyjában a Káma-folyó eredeténél, „Hungaria Magna”-tól nyugatra, az Obscura Regie-től délre éltek, Desceliersnél ugyancsak a Kaspi-tótól északra, szorosan „Hongrie la grande” közelségében, a Jájik (Urál) folyó forrásainál, a kun meg az alán nép egyik szállásterületének közelében...” (Ld.: Tardy Lajos: *Johannes de Galonifontibus 1404. évi útibeszámolója a kaukázusi népekről*. Antik Tanulmányok. 1977. 115-116., uő.: *The Caucasian Peoples and Their Neighbours in 1404*. Acta Orientalia Academia Scientiarum Hungaricae. XXXII 1978 83-111).

De Galonifontibus János érsek Nagy-Tatárország népeiről - többek között - az alábbiak értelmében emlékezik meg: „...Ebben az országban sok nép és tartomány van, nevezetesen Kunország, Kozária, Yhabri, Yhugur, kipcsakok, Gumat, Iv-lach, Kumuch, avarok...” Ez az *Ivlach* minden bizonnyal b(u)lakot takar, semmiképpen nem azonosítható a vlachok országával, mert azt az érsek szövege félreérthetetlen fogalmazással Volaquia-nak hívja (=Havaselvével).

Ha pedig valakinek még ez a bizonyosság se lenne elegendő erősségű, a Krím-félszigeti Káffá város közigazgatásának rab-szolga-adásvételi (hivatalos) jegyzőkönyveiből a következő szöveget idézhetjük: „...sok örmény, cserkesz, gót, tat, valachus (az egyik - leipzig-i - kézirat szerint valachus, a grazi szerint volati), orosz, ivlach, alánok, avarok, kumükök, s mindezek csaknem valamennyie beszéli a tatár nyelvet. Ezért is hívták őket tatároknak...”

Úgy vélem: ennek a száraz okiratnak a világos, félreérthetetlen szövegénél nem lehetne jobban megkülönböztetni a vlachot-valachus-t az ivlachtól-b(u)laktól! (Vö. Tardy Lajos: *Rabszolgakereskedelem...* 146). Gondolom: a bölcsnek ennyi is elegendő!

Utolsónak említsük Ábul Gházi XIII. századi, művébe korábbi források adatait építő arab történetírót. A tőle említett egyik nép Rubruk-illac-jaival azonosíthatónak látszik. Írása

egyik részébe foglalt állítása szerint: „...amikor az Oghouz kán udvarában nevelkedett Quiptchaq (olv. kypcsák) elérte nagykorúságát, az oroszok, aulaquok (bulakok), a magyarok és baskírok még nem voltak meghódítva...” (Ld.: Desmaisons: *Histoire des Mongols et des Tartares par Abu Ghazi Behadour Khan...* II, 19.)

Czeplédy Károly az eredetileg az Áltáj-hegységtől délnyugatra, a Fekete-Irtis meg Tálász folyó vízvidékére terjedő török kárluk törzsszövetség kilenc törzsének nevét ismerteti kínai forrásokra, valamint az arab Marwami leírására támaszkodva. Közülük a hetedik volt a bulak törzs.

A rendelkezésre álló források együttes tanúsága értelmében elsősorban a Képes Krónikát összeállított Márk barát alighanem hibázott a későbbi oklevelekben *Olaci*, *Volaci*, *Valaci* stb. néven fölbukkanó új-latin nyelvű népnek a keleti eredetű, esetleg a dunai bolgárokkal, azután a „kettős honfoglaláskor”. de esetleg csak később tájainkra sodródott, azonos műveltségűnek látszó szokkal talán szorosan együtt is élt b(u)lak néptörzsekkel való azonosításkor? Egy részük az egy időben Erdély nagy részét is birtokolt bolgároktól elszakadva bércecs szűkebb hazánkban is maradhatott, és a később ide érkezett székelyekkel olvadtak össze. A Balkán-félszigetre került ága pedig a bolgár-török népesség végzetében osztozhatott. Különben Pais Dezső hívta fel először a

Ferenczi István

tudományos világ figyelmét ennek az összetévesztésnek a lehetőségére. Szerinte a népnév jelentése: rész, töredék. Vele szemben áll Rásonyi László értelmezése, szerinte a bulak szó 'keselyűlábú'. (Ld. Még Györfy György: *Kik voltak a besenyők?* A magyarság keleti elemei. Bp. 1990. 99.)

Visszatérve a székelyek besenyő eredetének kérdésére határozottan le kell szögeznünk valamit. A székelyek besenyő származásának támogatására a fennebbi érveken kívül más nem is igen említhető, ellene azonban nagyon lényeges körülmények szólnak. Ezeket semmi esetre se szabad figyelmen kívül hagynunk. Hogy a székelyek ősei valóban nem lehettek besenyők, azt a róluk szóló forrásadatok is tanúsítják, hiszen székelyek és besenyők elbeszélő forrásokban s oklevelekben is gyakran szerepeltek együtt. Ennek ellenére a középkori krónikák mit se tudnak a besenyőknek a Magyarországon kívüli vagy még a honfoglalás eseményei során való csatlakozásáról. Miután pedig a krónikák mind tudnak a székelyeknek a honfoglaló magyar törzsekhez ilyenképpen csatlakozásáról, ebből az eseményből következtethetünk a székelyek másképpen és föltétlenül a besenyők előtt kapcsolódott a magyarsághoz.

3.

A bolgár-török (hadifogoly-) elmélet. A székely-eredetkérdésnek az avar és besenyő származásmélethez kapcsolódó nehézségei lényegében mind Erdélyi László elgondolásainál maradtak. E szerint a székelyek ősei a Levente fejedelem-fi 895-896. évi bulgáriai hadjáratakor az etelközi

magyaroktól ejtett bolgár hadifoglyok közül kerültek volna ki. Ez nagyon is kétséges. Sőt, ahhoz még új nehézségek is járultak. A honfoglaló magyarok ui. az Erdélyitől is föltett körülmények között nem igen szoktak hadifoglyokat ejteni. Vajon az erre az időre már teljesen elszlávosodott dunai bolgárokkal talán más-ként bántak volna, mint a Dunántúl szláv és német telepeseivel? Külön, azonnal magyarul beszélni kezdő néppé szervezték volna? Aligha hihető! Bizonyára a *székely* népnévnek az eszeget-bolgárok nevéhez való hasonlósága vezethette Erdélyit erre az ötletre. Igaz: a két név hasonlatossága letagadhatatlan. Csak-hogy az *eszeget-bolgárok* *volgai bolgárok* voltak, és így a *dunai bolgárokhoz* – a közös származáson kívül – már szinte semmi közük nem volt. Erre a körülményre különben már Schünemann is figyelmeztetett idézett értékezésében.

Újabb Györffy György melegeitette föl bizonyos vonatkozásban ismét ezt az elméletet. (Ld.: *A székelyek eredete és településük története*. A magyarság keleti elemei. Gondolat kiad. Bp. 1990. 38. uő.: *A csatlakozott népek*. Uo. 65-70. uő.: *A honfoglalás és megtelepedés kapcsán a székely eredetkérdésről*. Uo. 80-82. Különben Fodor István is hasonló véleményre jutott. Vö. *Kazárok és kabarok*. Magyarra lett keleti népek. Utazások a múltban és jelenben. Panoráma kiad. Bp. 1988. 83., 94.) Íme röviden né-

rész neve ez. Igaz: *szikil* nevű népet mindeztideig nem ismerünk ugyan, ám a *szikil* meg az *eszkil* népnév hasonlósága már régóta foglalkoztatja a kutatókat. Az orkhoni török rovásírásos feliratokon emlegetnek egy 720 táján legyőzött nyugat-szibíriai *izgil* nevű népet. Erről azonban – pillanatnyilag – semmi egyebet nem tudunk. De már 565 táján egy türk fejedelem az *Eszkil* nevet viselte. (Theophánész: *Chronographia* jában szerepel egy *Ászkél*=*Eskil* nevű türk fejedelem – ed. Bonn, 370, ed. de Boor, 239), neve az azonos népnévvel egyeztethető.) (Vö. Németh Gyula: *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Bp. 1930. 154. 3. jegyz., 214.) A törökös társadalmi szervezetű népek jól ismert szokása szerint alávetett népekről is szoktak vezéreket elnevezni! Újabb kutatásokból tudottan a heftalita fehér hunoktól különbözött „vörös hunok” egyik törzsét *Ászkil* nak nevezték. Utóbbi uralkodója a türk hódítás után, 563 őszén, bizonyára a türk kágán engedélyével saját követeit küldte Bizáncba. A kínaiak viszont a nyugati türk törzsek sorában emlékeznek meg az *Ászkil* törzsről. (Ld. Czeglédy Károly: *A későőrkori Belső-Ázsia történeti földrajzához*. Antik Tanulmányok. XI 1964 123. 3. jegyz., az *Ászkil* törzsről: Togan, A. Zeki Validi: *Ibn Fadlan's Reisebericht*. Leipzig 1939 194-195, Harmatta János: *Acta Antiqua Hungarica*. X 1963. 141, az *Ászkil* törzsnévéről: az *Ászkil* törzsnév nyelvészeti és történetileg: Czeglédy Károly: *Bárcei Géza Emlékkönyv* (Nyelvtudományi Értékezések (40.sz.Bp. 1963) 62-63, uő.: *Heftaliták, hunok, avarok, onogurok*. Magyar Nyelv. 1954. 142-151, a *kínai Ási-kie* (=Ászkil) törzsnévéről: Behaeddin, Ögel: *Sekel'lerin Atalari hakkinda* (*Sikil, Esgil boyleri*) (Belleten. IX 1945. 63-84.) Ibn Rusta arab földrajzi leírása világosan utal a magyarok meg az eszeget-bolgárok földrajzi közelségére. (Ld. *A magyar honfoglalás kútfoi*. Szerk. Pauler Gyula és Szilágyi Sándor. Bp. 1900. 167 kk.) Állítása szerint: „...A besenyők országa és az oszkil-bolgárok országa közt fekszik a magyarok határai közül az első határ (=van a magyarok egyik területe)...” Ez a mondat a baskíriai magyarokra vonatkozik. (Németh Gyula. i.m. 154.)

A SZÉKELYEK SZÁRMAZÁSÁRÓL (III)

zete. A székelyeket a XII. században a besenyőkkel egy sorban, a magyarokhoz csatlakozott, nomád szokás szerint harcoló néprészként tartották számon. Ha a székelyeket csupán nevük különböztette volna el a „hétmagyartól”, már a XI. században a nyékekhez, a megyerekhez meg a többi honfoglaló magyar törzshöz hasonlóan enyésztek volna el a magyarság közösségében.

A székelyek „népneve” népiségük (etnikumuk) tekintetében többet jelent valamely törzsnévnél. A magyarok ui. a csatlakozott néprészeket nem törzsi, hanem népi hovatarozásuk alapján nevezték el. Ennek értelmében a beköltözött besenyő és kun csoportokat általában nem besenyő *ertem*, *csur* vagy kun *csertán*, *olás* stb. törzsnévükön, hanem *összefoglaló népnevükön hívták*. A magyar krónikák az 1116. és 1124. évi nyugati határharcokban a székelyek mellett azért emlitenek besenyőket és nem *talmácsokat*, noha a magyarországi besenyők zöme a talmács törzsbe tartozott. Ebből következőn a *székely* népnév sem sorolható a változékonyságnak inkább kitett törzsnévek közé, valamely nagyobb nép *székely* törzseként, hanem a székely néven ismert keleti nép (etnikum) részeként tekintendő. Ha a székelyek a VIII. században az avar vagy a IX. században dunai bolgár kánság népei lettek volna, akkor a magyarok minden bizonnyal *várkony* 'avar' vagy *nándor* 'onogundur, dunai bolgár' névvel nevezték volna. Mind-ebből következtethetőn a székely népnév eredete nem török vagy más nyelvű szótárakban keresendő bármiféle jelentésű *szikil* szóban, hanem az eurázsiai füves síkságok kora középkori néprajzi térképén. A magyaroktól még Kelet-Európában *szikil* néven ismert népből kiszakadt és a „hétmagyarhoz” csatlakozott nép-

A volga és Don közötti lakott bolgár-török *eszkil* ek hozhatók a székelyekkel kapcsolatba. Ezek ui. a bolgár-török *bárszi*-*lok*kal együtt a volgai bolgár fejedelmek alá tartoztak, de mindannyian a kazár (=nyugati türk) kágán adófizetői voltak. Lakóterületük szomszédos volt a kelet-etelközi (levédiai) magyarokéval, s ahogy a népvándorlás nagy forgatagában esz-kilek kerülhettek magyarok közé, úgy magyarok is szakadhattak közéjük már a régi hazában. Nevük *eszkil-eszekel* vagy más alakban mégsem maradt fenn a magyar törzsi-jellegű helynevek és Árpád-kori helynevek között, noha a távolabb lakozott *Bolár* 'bolgár' és *Bercel* 'bárszil' nép neve egyáltalán nem ismeretlen a magyar névanyagban. Lóval való adózásuk egészen hasonló volt a székelyekéhez. Bár a *szikil* és *eszkil* névalak nem egyezik, Györffy György véleménye szerint a szókezdő magánhangzó hiánya nem áthidalhatatlan török nyelvészeti tekintetben. (Az *onogur* népnév *nándor* alakban őrződött meg!) Ki tudná megmondani: a magyarok milyen más nyelv közvetítésével ismerkedhettek meg e nép nevével talán még az I. évezred derekán?

Mindezek figyelmeztetésével Györffy György ma a következőket tartja legvalószínűbbnek: a székelyek már Kelet-Európában együtt voltak a magyarokkal a Kazár Birodalomban, majd a magyar nagyfejedelmek önállósulása (830 körül) a székelyek egy része is föllázadt a kazár főség ellen, és csatlakozott az azonos társadalmi szervezetekben élt magyarokhoz. 893-ban elsőként érte őket a besenyő roham, elsőként nyomultak a Kárpát-medencébe, majd a magyarokkal együtt foglaltak hont. 950 táján már a magyarok nyelvét is beszélték, noha népi különállásukat sokáig megőrizték.

ÓCFALVA

34.

A régi időbe itt jobbágyság vót. Bögöz filiája volt Ócfala.

A tatárok Mihályfalát legyilkolták. Nyóc ház vót itt nálunk először. Innen a falu neve.

Az akkori időbe sokat katonáskodtak. Aki hazajött, annak belsőséget adtak. (A.F.)

35.

Az 1700-800-as évekbe lett itt egy-házközség. (A.F.)

36.

A törökök 145 évig birtokolták vót Magyarországot. (A.F.)

37.

Negyvennyócban úgy vót egyszer, hogy éjjeli tizenkettőkö a románok kiírt-nak minket. Azlán jött rendelkezés, s nem csinálták meg. (A.F.)

38.

Erdő-tető. Akasztófa vót ott, azt mondják. (A.F.)

PATAKFALVA

39.

Bágy mellett vót egy vár. Bágyi vár a neve. Ebben a várban emberek húzódtak meg.

Jöttek a törökök. Az emberek tüzes kerekeket eresztettek be közéjük. Így verték vissza őket. A kerekre szalmát kötözték és meggyújtották. Mikó gurultak, a szalma hullott le rólik. Mindez este történt vót. A törökök nagyon megijedtek annak idején.

Még ma is, pünkösdkő tüzes kerekeket eresztenek be az ódalba Bágná az emberek. (S.J.)

40.

Mondóhegy. Régi megfigyelő hely az. A II. világháború idején onnan lőtték a falut, Patakfalát. (S.J.)

41.

Patakfala. Itt uradalmak vótak. Zselélnép települt ide. A Ferencziek vótak itt az urak. (S.J.)

42.

Szénamező mellett, a Gáronba vót valamikő a falu, még a tatárjárás előtt, azt mondják. (S.J.)

ZSIGMOND GYŐZŐ

43.

Versmart. A kénosi határban van. Ott kerékbe törték valamikő az embereket, s eresztették be az ódalba őket. Azé neveztek el Veresmartnak, veres vót a vértő. (S.J.)

44.

Mondóhegy. Egyik hely ahol jelezték tűzzel a háborút. (S.L., N.E.)

45.

Valamikő a templomunk kint vót a temetőbe. Egysze aztán megkülönböztek az itteniek a telekfaliakka. Mondják, ott a temető mellett a Hegybe is laktak. Vót egy falu a határba, Gáronfala. Onnan ered a patak. A Diadar ódalába is laktak.

A törökjárás után alakult ki aztán a mai falu. (N.L.)

46.

Többen vótak innen a falubó kurucok a Rákóczi szolgálatába. (N.L.)

47.

Serestető. Azért nevezték el így, mert ott sert árultak, valamikő arra ment az út Udvarhelyre. (N.L.)

SÁNDORFALVA

48.

Valamikő itt a bágyi várba vót egy nagy uraság. Ezek a faluk onnan telepedtek le. Ide a forrás mellé egy Sándor nevezetű telepedett le. Tőle a falu neve: Sándorfala. (B.F.)

49.

A tatárjárás idejébe a Kölikba húzódott a nép. Ez az egész körzet a bágyi várból szaporodott. (B.F.)

50.

Az itteni gödrekbe víz vót régebb. Mikő Verestoronyná leszivatták, azután telepedtek erre a népek. Ábránfalára járt a nép robotolni. (B.F.)

SÜKŐ

51.

Temetőkert, Temetés. Most legelő. A falu onnan eredt. Ott vót a falu, jött egy járványos betegség s e kellett költözzön onnan. (B.A.)

52.

Haricska. Ide költözött másodikszo a falu. Addig ették a haricskát, amíg ismét a kolera elvitte őket, s harmadik településük itt lett az Irtoványosba. Kétszázharminc körül voltak az 1300-as évekbe a süköiek, most csak 183 a lakos. (B.A.)

53.

Irtoványos. A településkor ott kezdődött a falu. A falu vége ez, gyümölcsös és kaszáló. (B.A.)

54.

A Rez-tetön lármafa vót, jártak fe ide a lármafát örözni a szabad székelyek. Ha valahol betört az ellenség, azzal jelezték. Szabad székelyekből kerültek ki a süköiek. (B.A.)

55.

Várhegy. erdő Szent László tizenkettedik vára itt volt. Most is látszik a kövezett út. (S.A.)

56.

A temetőben dédnagyapám, Bonda Péter sírja. Sirkövére föl vót írva, hogy lovassági tiszt. Részt vett a 48-as háborúba. (B.A.)

57.

Sükő. Régebb sütőkön, lapos köveken sütöttek. Innen a falu neve. A sütőkőből lett a Sükő név. (S.I., S.E., Sz.Gy.)

58.

Szállás. Erdő ez. Egyszer ott telepedett meg a falu. Pár csizmacé adta el a tulajdonosa a bikafaliaknak. (B.A.)

FELSŐBOLDOGFALVI TÖRTÉNETI NÉPHAGYOMÁNY (II)

59.

Ugron föld, szántó. A negyvennyolcas forradalom idején az Ugronok menekültek. Itt egy asszony bújtatta, felöltöztette őket. Aztán az asszonynak adtak nyolcvan hód földet. (S.N.V.)

60.

Avas. Vargyas Ferenc bá ement részen szántani. Valami cigánynék a feleségihez mentek, s reá beszéltek vigyenek ki ezt-azt az épület valamelyik részéből, mert ott csinálmány van.

Az asszony is részeses vót, ehitte. A cigányok összepakolták a ruháit, s elvitték.

Vargyas bá vasárnap mondta: - Menj, asszony, a templomba!

- Nem érek rá!

Mikó harmadszó is ezt mondta az asszony, azt mondta Vargyas bá:

- Menj, má megavasodsz!

Innen kapta a földje az Avas nevet. (B.A.)

TELEKFALVA

61.

Nagyapámtó hallottam, hogy 48-ba tatárjárás vót.

A falu csináltatott egy nagy vasajtót a barlang szájához, a Kőlyukná. A nép oda menekült vót. A templom alá bé lett építve később ez a vasajtó.

Vót egy két méter magas vénleány, egy nagy kosztra tett egy mezei tököt, amit kívájt. Töklámpást csinált neki, két szál gyertya égett benne, s csinált neki szemet, orrot, száját.

Ment a tatár vezér. Azt mondta a vénleány:

- Ki vagy? Feveszlek a surcumba s megeszlek!

Az úgy megijedt, a tatár vezér, hogy úgy ementek, többé nem is jöttek erre felé. (O.B.)

62.

Tatárjáraskó a tatárok megtámadták az embereket.

A patakfaliak, talakfaliak és sándorfaliak ebújtak egy kőlyukba, a Kőlikba.

De amint a sok nép zúgott, a tatárok észrevették őket. Odamentek s nem akarták elejeszteni a népet, hogy éhezzenek meg.

De aztán egy öreg leány, Sára nevű, összeszedte a lepedőket és magára csavarta néhányikat, mintha ruha lenne, a töklámpának a belit kívájt, a magjából fogat és körmöt készített. A tököt a fejébe húzta gyertyáya együtt és a barlang hátáná vésett egy lyukat s este a tatárok felé ment és kezdte ordibálni: - én vagyok a halál anyja, ha el nem mentek innen, elviszlek benneteket!

A tatárok megijedtek és az erdőbe bújtak, és reggelre úgy etakarodtak, hogy többé vissza se mentek. És a háromfalusiak: a patakfaliak, telekfaliak és sándorfaliak hazamentek. (O.B.)

63.

Itt a falun alol, úgy híjják, hogy Tamafala.

Oda építettek vályogbó házakat, ott laktak. Vót egy pribék, annak vót egy telke itt a Telekbe. Itt jobbágyság vót.

Lent vizes vót. Ide föl építkeztek. Ott vót Tamafala, itt vót feneketlen tó. (O.B.)

64.

Menekülni kellett ki a Kőlikba. Megfútták a kürtöt. Akkó ment mindenki.

Sütő Istvánné a leánykáját otthagyta volt az ülőszékbe. S amikő jött vissza, a leánykának össze volt törve, nem volt orra. (O.B.)

Azóta mondják, hogy úgy jársz, mint Sütő Istvánné, úgy megütlek, hogy az orrod leszakad. (O.B.)

65.

A bágyi vár urának volt három fia: Sándor, Tamás, Balázs. A Sándoré lett Sándorfala, Tamásé Tamásfala, Balázsé meg Telekfala. (O.B.)

66.

Mikó vándoroltak a székeleyek, és csak Csaba és Aladár volt a vezérük, mert az apjuk meghalt vót, akkó kerültek e Torda vezérük, mert az apjuk meghalt vót, akkó kerültek e Torda vidékére.

Ott megkülönböztek. Így aztán Csaba népe ide jött vissza az ősi helyre, Aladár pedig az övéivel ott maradt Torda vidékén.

Ezé mondják, hogy az ottaniak is székeleyek, csak hogy elkülönöztek. (S.D.)

SZÓMAGYARÁZAT

belébüködtette - beledobta, belevette

cinege - sovány

egerfa - égerfa

elkülönöztek - elváltak, külön mentek

haricska - köles

kandér - kondér

kivette - kivetette, kidugta, kiöltötte

könyé - koma, hékás

koszt - karó

megkülönöztek - különváltak, elváltak (esetleg: nézeteltérés támadt köztük)

miliciā - rendőrség (Romániában 1990 előtt)

tarját (zsákét) - száját, felső részét

ADATKÖZLŐK:

- A.F. - Antal Ferenc, Ocfalva, sz. 1905
 B.A. - Bonda Áron, Sükő, sz. 1892
 B.B. - Baczó Béla, Hodgya, sz. 1907
 B.F. - Bara Ferenc, Sándorfalva, sz. 1913
 B.G. - Bálint Gáspár, Lengyelfalva, sz. 1950
 B.I. - Bálint István, Patakfalva, sz. 1932
 B.J. - Balázs József, Árvátfalva, sz. 1907
 B.L. - Bedő Lajos, Bikafalva, sz. 1914
 D.Á. - Demeter Ágnes, Bikafalva, sz. 1919
 K.E. - Kovács Eliza, Felsőbaldogfalva, sz. 1923
 L.A. - Lukács Albert, Bikafalva, sz. 1901
 L.Á. - Lakatos Ágnes, Lengyelfalva, sz. 1922
 L.F. - Lakatos Ferenc, Lengyelfalva, sz. 1950
 L.N.A. - Lajos Nagy Albert, Farcád, sz. 1911
 N.E. - Nagy Eszter, Patakfalva, sz. 1920
 N.I. - Németh Ida, Ócfalva, sz. 1924
 N.L. - Nagy Lajos, Patakfalva, sz. 1910
 O.B. - Orbán Berta, Telekfalva, sz. 1909
 P.L. - Péter Lajos, Bikafalva, sz. 1903
 S.A. - Simó Albert, Sükő, sz. 1922
 S.D. - Sándor Dezső, Kisgalambfalva
 S.I. - Simó Irma, Sükő, sz. 1946
 S.J. - Somorai János, Patakfalva, sz. 1909
 S.L. - Sánta Lajos, Patakfalva, sz. 1931
 S.N.V. - Simóné Nagy Vilma, Sükő, sz. 1909
 Sz.D. - Szász Dénes, Bikafalva, sz. 1916
 T.Á. - Tóth Áron, Bikafalva, sz. 1905
 T.M. - Tóth Mézes, Felsőbaldogfalva, sz. 1904
 T.P. - Tóth Piroska, Bikafalva, sz. 1936
 V.S. - Vasas Sándor, Bikafalva, sz. 1921

GYERMEKEKNEK

BENEDEK ELEK LEVELE A BRAILAI MAGYAROKHOZ

A *Gyertyafény* t böngészem, a romániai szórványmagyarság századeleji lapját. Brailán látott napvilágot a „bemissiói és szépirodalmi folyóirat” V. évfolyama, Torró Miklós ref. miss. lelkész szerkesztésében. Az 1. szám beköszöntőjéből tudjuk meg, hogy a szépszándékú sajtótermék bűvópatakként tűnt el s jelent meg újra. A felelős szerkesztő cikkéből idézem:

„Végre 5 évi pihenés után, IV. évfolyamánál, külső körülmények hatása következtében beszüntetett *Gyertyafény* ünket újra kiküldjük a nagyvilágba (...) Itt magyar református egyházunk temploma és iskolája egyetlen sziget a sorsától üldözött sok sok szegény testvérünk számára. Mi alig mertük hinni, hogy a 10 évvel ezelőtt Erdély kicsiny Pókafalvájából (Szeben környéki település, a szerző megj.) kiinduló lapocskának Nagyrománia egyik legszebb és legnagyobb városában veheti fel a hitnek és kultúrának eme nehéz harcát.”

1923-ban, február 1 és november 1 között hét (többnyire összevont) lapszám látott nyomdafestéket. Ezek mindegyike a hitvilág, a művelődési élet témaköre és a helyi érdekeltségű hírek mellett kiemelt helyen foglalkozik a magyar nyelvű felekezeti iskolával. Gyakorlati útmutatóval látja el a vasárnapi iskolai tanítókat, tudósít az iskolai ünnepélyekről, a magyar óvoda létesítésére tett lépésekről, a madarak ésfáknapján szervezett kirándulásról, az évszáró vizsgáról, a kolozsvári ref. gimnáziumi diákok Brailán és Galacon tett kiruccanasáról, Kovács Berci fogtechnikus mesemondó-délelőtti jeiről stb., stb.

Ebben a kérészcletű lapban bukkantam rá Benedek Elek ismeretlen levelére és versére. A Torró Miklóshoz intézett válaszlevélből kitűnik, hogy a neves író, a *Cimbora* főszerkesztője mindig talált időt és módot arra, hogy jó szóval s reménnyel ajándékozza meg a gyermekolvasót.

Alább közlöm Benedek Elek levelét és költeményét úgy, ahogyan a *Gyertyafény* ben jelent meg Brailán 1923. május 1-én, az V.évf. III-IV számában.

LEVÉL ERDÉLYBŐL

Kedves Miklós öcsém,

Nagy örömet szerzett nekem a „*Gyertyafény*” megküldésével. Elejétől végig olvastam, s mélyen meghatott az igazán Istennek tetsző munka, amit ön, kedves öcsém, s önnel együtt a brailai magyarság lelkes vezetői végeznek azon a kicsiny magyar szigeten. Való igaz, rengeteg nagy az elfoglaltságom, mert százfelé kell küldözgetnem lelki táplálékot, de hogye jutna időm a „*Gyertyafény*”-nek, mely nemcsak világít, melegít is! Lelkes örömmel állok munkatársai sorába, s lehetőleg minden hónapban küldök verset vagy mesét, történetet a brailai gyermekifjúságnak. A sort megkezdem a „*Megváltó*” című verssel, fogadja szívesen.

Öreg barátja
Benedek Elek

Benedek Elek

A MEGVÁLTÓ

Csak szépre, jóra oktatta a népet,
Egész világ üdvét, javát akarta,
S mily szörnyűség! Keresztfán ért véget,
Ki lelki kincsét mind a népnek adta!

„Feszítsd meg”-et azok kiáltanak rája,
Kikért feláldozá szép ifjú életét.
Szeretetet hiába prédikála,
Szép s bölcs igéit félreérték.

Néhány halász csüggött az a jkán,
Hallgatták szívük szent áhításával,
S ím, a Mester törékeny gyenge sajkán
Vivé háborgó tengervizen által.

Népeknek milliói hogy megértsék,
Kínoknak kínját jajtalan viselte,
S bár gyenge teste mély sebektől vérzék,
Szemét az égre érettök emelte.

„Atyám, bocsáss meg nekik - így könyörgött -,
Nem tudják, mit cselekszenek szegények”,
S az Úr, bár ég és föld haragva dörgött,
Nem bántja, Ellene kik vétkezének.

És nem halt meg Ő, nem, nem, bár eltemették,
Hatalma nem volt rajta a halálnak!
Testét megölhették, de nem a lelkét,
A bölcs Igék világá szerte szállnak.

...Mi szép, mi jó, akármi mélyre ássák,
Kítör a porból, mind feltámad egykor...
Apostolok, bár a sikert ne lássák,
Hiszik és vallják: eljövend a szebb kor.

Közlő: Csire Gabriella

De mit válaszolnának erre a bölcsesség, szelídség és alázatosság nélkül való konok és dölyfös lelkek?

Azt, hogy nem szükséges nekünk tovább iparkodni. Jobb csak úgy maradni, mint eddig volt, azzal, amivel atyáink is megérték. Mert bizony mi a világnak egy ilyen nyomorúságos és homályos szegletében élünk. Az egy helyben topogásnál elmét jobban megkötő vélekedés lehetséges-e?

Am akkor miért hívtak, vagy - mondjam, ne mondjam? - csaltak le, akik fő rosszakaróim lettek? Hollandiában munkámat megbecsülték, csodálójuk volt sok ország és jeles személyiség. Mert metszettem én a latin mellett görög, héber, német, szír, kopt, örmény, grúz betűket is, számos országból jött rendelekre. Jártak utánam a firenzeiek is gazdag ígéretekkel, hogy discipulusokat tanítanak..., de akkor már a hazatérés járt eszemben. Vesztemre, mert mihelyt lábamat kimozdítam, mindjárt mintegy ellenem támadta Isten, és sok látogatásaival mintha hallható szóval mondotta volna, engem arcul vevén: Ne menj oda, rossz helyre mégy, nem akarom, hogy annak a népnek szolgálj. És így kirázza Isten sokképpen abból a tehetségemből, mellyel feltettem volt magamban ennek a népnek használni.

Nem hallám meg az isteni sugallatot. Konokságomban? kevélységemben? avagy mégis sarkallómmá vált a dicsőség vágya? Mert gyarlóság szorult belém is felesen, dicsőségre is vágytam, s miként jól írja Tacitus, azt még a bölcsök is legutoljára vetkezik le. Mentségemre nem mondhatok többet, mint annyit, hogy igyekeztem embertársaimmal nagy nyájassággal élni, Isten dicsőségét és a közönséges jót szolgálni. Erős hitem szerint műveltségünk nagy akadálya a könyveknek szűk és drága volta. Márpedig a magok születési nyelvén kellene a szegény ember gyermekét olvasni megtanítani. Szívódik-e jobban fel a tudás, mint azon a nyelven, melyet édes anyatejként szívott fel az ember, melyre nemcsak szája, agya is rájár?

Szent volt előttem a nyelv, meg is égte számam ez a kása. Ócsároltak egyesek abbéli igyekezetemben, hogy mindenféle hiábavaló históriákat nyomtatok, *Arginust*, *Asszonyokról* szólót, a *Tékozlót*. Há - ró! csak annyit, hogy eddig is voltak bölcségek ilyen munkák nyomtatásában Erdélyben. Az emberek azon kapnak, ami olcsó, és a szegény legény - aki nem a magam hibájából vagyok az! - azt is látja, hogy ebből hasznoscska csörgedezik, hát ezt nyomtatja.

De a felhánytorgatók elfeledték, hogy tíz év alatt száznál is több kiadványaim valának. Hogy nyomtaték a Biblia, az Újtestamentum és a Zsoltárok mellett latin és héber nyelvtanokat, számtan- és szakácskönyvet, iskoladrámákat, ingyen szétosztásra ábécéskönyvet, orvosi munkákat, címertant... Azt is feledék, hogy én nyomtatám ki az Amerikáról szóló első magyar könyvet, nemkülönben a nemes literatúrából Rimay és Balassi *Istenes énekeit*, Nyéki Vörös Mátyás verseit, Haller uram *Hármas históriáját*. Fene dolog az egyirányú emlékezet, mely csak arra emlékezik, amire emlékezni akar. Egyébként az is tudott mindenki által, hogy Erdélyben a kalendárium az egyetlen, mely a nyomtatónak hasznot hajt. Nyomtaték ilyen magam is, írván belé egynémely erkölcsi tisztító strófákat. Hogy milyen credmennyel, kitetszik abból, hogy ellenségeim nemcsak a *Mentség*, az *Apológia*, de az 1697-es kalendárium elégetését is megkívánták. Nemkülönben azon esztendő pünkösdi havának hatodik napján megesett, Kolozsvárt pusztító iszonyú tűzvészről írt *Siralmas panaszom* megsemmisítését is. Bizony nem kevés szó csattogott keményen a strófákban, melyek többeket irritáltak. Az sem tetszett uraim ókegyelmének, hogy - miként egy más vallású nemesember referálá - mindenrendű méltóság-beli asszonyok is már úgy tudták és mondták poemámat, mint a Miatyánkot, igaznak érezvén ígéimet. Bizony mondom, hogy nagy volt a gerjedelmem, mikor írtam: „Ha megsokasodik a bűn, s megrakodik / Föld színe gonosszággal, / Az igaz ítélő, személyt nem tekintő / Jehova nagy haraggal / Székit letéteti ítéletet tenni / Szörnyű bosszúállással.” Miért tagadnám, hazabeszéltem, magam megtörését is bejérezvén siralmas énekembe.

SZÉKELY ÚTKERESŐ

Irodalmi és művelődési folyóirat

Megjelenik Székelyudvarhelyen

Főszerkesztő:

BEKE SÁNDOR

Szerkesztőség:

BALÁZSI DÉNES

KOZMA MÁRIA

RÁDULY JÁNOS

RÓTH ANDRÁS LAJOS

Állandó munkatársak:

Beregszász (Kárpátalja)

PENCKÓFER JÁNOS

Brassó

LENDVAY ÉVA

Budapest

BAKAY KORNÉL

BALÁZS GÉZA

GYÁRFÁS ENDRE

NAGY GÁSPÁR

Bukarest

BARABÁS ISTVÁN

CSEKE GÁBOR

CSIRE GABRIELLA

ÉLTES ENIKŐ

Csikszentdomokos

NAGY IRÉN

Csikszereda

KARDALUS JÁNOS

SZŐCS JÁNOS

Gbelce (Szlovákia)

LISZKA JÓZSEF

Gyimesközéplek

TANKÓ GYULA

Kolozsvár

BALOGH EDGÁR

BENKŐ ANDRÁS

CSEKE PÉTER

CSOMORTÁNIMAGDOLNA

EGYED ÁKOS

FERENCZI ISTVÁN

FODOR SÁNDOR

IMREH ISTVÁN

JANCSIK PÁL

NAGY OLGA

TÖKÉS ISTVÁN

Margitta

PAPP ATTILA

Marosvásárhely

KOVÁCS ANDRÁS

FERENC

Miskolc

HAJDU GÁBOR

HORPÁCSI SÁNDOR

Nagyvárad

FÁBIÁN IMRE

GITTAI ISTVÁN

Sepsiszentgyörgy

MÉSZELY JÓZSEF

VERESS DÁNIEL

ZSIGMOND GYÖZÖ

Székegykeresztúr

GÁLFALVI SÁNDOR

Székegyudvarhely

FERENCZI GÉZA

HUBBES ÉVA

KOMORÓCZY GYÖRGY

KOVÁCS SÁNDOR

LŐRINCZ GYÖRGY

LŐRINCZ JÓZSEF

SZABÓ BARNÁ

VOFKORI GYÖRGY

VOFKORI LÁSZLÓ

Zürich (Svájc)

CSIHÁK GYÖRGY

Kiadja az **ERDÉLYI GONDOLAT** Lap- és Könyvkiadó

Felelős kiadó: **BEKE SÁNDOR**

Számtógépes szedés és tördelés:

ERDÉLYI GONDOLAT Kft.

Szerkesztő: **LADÁNYI KINGA**

Tördelőszerkesztő: **PAP LEVENTE**

A szerkesztőség címe:

4150 Székelyudvarhely, Tamási Áron u. 87, RO.

Telefon: 00-40-66-212703

Anyagi támogatásukat a következő folyószámlákra tehetik:

40.72.2.02.1.91. (lej), 47.21.8.10.00.99.0 (DM)

47.21.4.16.02.16.0 (USD) Kereskedelmi Bank Székelyudvarhely

Folyóiratunk kapható a Hídfő boltokban

Megrendelhető a szerkesztőség címén

Az ERDÉLYI GONDOLAT Könyvkiadó kiadványai:

2. SZÉKELY
ÚTKERESŐ

4. SZÉKELY
ÚTKERESŐ

Róbert Mátyás
ERDÉLY

4-5. SZÉKELY
ÚTKERESŐ

MIHAI EMINESCU
AZ ESTECŐSILLAG

KADOLY JÁNOS
LYRISZOK

VASS LÁSZLÓ LEVENTÉ
EGYEDÜL AZ
ÉJSZAKÁBAN

HATRAHAGYOTT
VERSEK

NAGY IRÉN
MÉG IS
VERSEK

KORFORD JÓZS
ÜESZTENDŐ

NAGY OLGA
NAPI
VÁLTOZATOK
SZERELMERE
ÉS
HAZASSÁGRA

BARANGOLÁSAIM
VÁRAZSLATOS
TALBÁN

SZÉKELY
ÚTKERESŐ
ANTOLÓGIA

ERDÉLYI GONDOLAT

RIKAI SANDOR
MADARIL MŰVEI

ELEK
APÓ
CÍMBORÁJA

Antológia

ERDÉLYI GONDOLAT

KOMORÓCZY GYÖRGY
MAGYAR
SZAVAINK
NYOMABAN

Kiadványaink megrendelhetők a következő címen:
4150 SZÉKELYUDVARHELY, Str. Tamási Áron utca 87., Hargita megye, RO.
Telefon: 00-40-66-212703